

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 28. listopadu 2023 ve věci č. 18269/18 – *Krachunova proti Bulharsku*

Senát třetí sekce Soudu jednomyslně rozhodl, že zamítnutí žádosti sexuální pracovnice vůči jejímu „pasákovi“ o náhradu ušlého výdělku z prostituce nezajistilo spravedlivou rovnováhu mezi jejími právy podle článku 4 Úmluvy a zájmy společnosti.

I. Skutkové okolnosti

V letech 2012–2013 se stěžovatelka živila jako sexuální pracovnice. Nejprve proto, že potřebovala peníze, následně chtěla činnost ukončit, ale její „pasák“ jí vyhrožoval a přisvojil si veškeré její výdělky. Nakonec byla zadržena a vyslechnuta policií. „Pasák“ byl odsouzen za obchodování s lidmi. Vnitrostátní soudy vyhověly žádosti stěžovatelky o náhradu nemajetkové újmy, zamítly však žádost o náhradu majetkové škody založená na odhadovaném výdělku z prostituce, který jí „pasák“ odebral. Důvodem bylo, že tento výdělek byl získán v rozporu se zákonem a s dobrými mravy.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 4 ÚMLUVY

Stěžovatelka s odvoláním na článek 4 Úmluvy namítala, že neměla k dispozici právní prostředek, kterým by se mohla domáhat po „pasákovi“ náhrady výdělku z nucené prostituce, o který ji připravil.

a) K přijatelnosti

Slučitelnost *ratione materiae*

Vláda namítala, že na danou věc se článek 4 Úmluvy nevztahuje. Soud připomněl, že otázka použití článku 4 Úmluvy je otázkou skutkovou, kterou je třeba zkoumat s ohledem na všechny okolnosti případu (*S. M. proti Chorvatsku*, č. 60561/14, rozsudek ze dne 25. června 2020, § 302). Otázka, zda zamítnutí nároku stěžovatelky vůči „pasákovi“ z titulu ušlého výdělku porušilo článek 4 Úmluvy, závisí na výkladu tohoto ustanovení (*Rantsev proti Kypru a Rusku*, č. 25965/04, rozsudek ze dne 7. ledna 2010, § 211; a *S. M. proti Chorvatsku*, cit. výše, § 238), a týká se tedy merita věci.

b) K odůvodněnosti

1. Byla stěžovatelka obětí obchodování s lidmi pro účely článku 4?

Podle Soudu je na danou věc článek 4 Úmluvy použitelný, jelikož byly splněny všechny znaky obchodování s lidmi vymezené v čl. 3 písm. a) Protokolu o předcházení, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi, doplňujícího Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu („Palermský protokol“) a čl. 4 písm. a) Úmluvy o potírání obchodu s lidmi – „jednání“, „prostředky“ a „účel“. Pokud jde o „jednání“ a „účel“, „pasák“ stěžovatelku dvakrát naverboval a neustále ji ukrýval a převážel s cílem ji vykořisťovat k sexuálním úkonům za úplatu. Pokud jde o „prostředky“, „pasák“ se sice neuchýlil k násilí, aby stěžovatelku přiměl k sexuálním službám, nicméně moderní obchodování s lidmi je někdy prováděno za pomoci psychologického nátlaku nebo zneužití zranitelnosti. Stěžovatelka byla chudá a citově labilní mladá žena, která byla na „pasákovi“ závislá a ten její citové a sociální zranitelnosti využíval, zbavil ji možnosti volného pohybu a kontaktu s rodinou. Měli spolu zřejmě také intimní vztah, což obchodníci s lidmi někdy dělají, že se vydávají za milostné partnery svých obětí. Nebylo tedy rozhodující, že stěžovatelka mohla zpočátku souhlasit s poskytováním sexuálních služeb. Takový souhlas je irelevantní, pokud je použit některý z „prostředků“ obchodování s lidmi. Námitka vlády neslučitelnosti *ratione materiae* s ustanoveními Úmluvy ve smyslu čl. 35 odst. 3 písm. a), která byla spojena s meritem věci, tak byla zamítnuta.

2. Existuje pozitivní závazek podle článku 4 Úmluvy umožnit obětem obchodování s lidmi požadovat od svých obchodníků náhradu ušlého výdělku?

Soud byl poprvé konfrontován s otázkou, zda existuje pozitivní závazek podle článku 4 Úmluvy umožnit obětem obchodování s lidmi požadovat od svých obchodníků náhradu ušlého výdělku. Soud uvedl, že Palerský protokol a Úmluva pro potírání obchodu s lidmi vyžadují komplexní přístup k zajištění účinné ochrany práv obětí obchodování s lidmi. Dosavadní judikatura se zaměřila na vyšetřování a trestání obchodování s lidmi, nicméně taková opatření obětem nenahradí již vzniklou majetkovou škodu. Soud přitom zdůrazňuje potřebu zotavení obětí obchodování s lidmi a jejich opětovného začlenění do společnosti (*V. C. L. a A. N. proti Spojenému království*, č. 77587/12 a 74603/12, rozsudek ze dne 16. února 2021, § 159–183). Jedním z prostředků, jak jim zajistit *restitutio in integrum*, je náhrada ušlého výdělku. To jim poskytne finanční prostředky na obnovu jejich života, napomůže jejich zotavení a sníží riziko, že se znovu stanou oběťmi obchodování s lidmi. Současně to omezí ekonomickou motivaci páchat trestné činy ze strany obchodníků s lidmi a redukuje zátěž veřejných zdrojů používaných na podporu obětí. Konečně tak oběti budou mít další motivaci, aby se přihlásily a odhalily obchodování s lidmi, čímž se zabrání budoucím případům.

Z dostupných srovnávacích právních materiálů rovněž plyne, že v posledních letech se objevuje trend ve prospěch uvedeného přístupu, který je nejvýraznější ve Spojených státech amerických a Kanadě, ale také v některých smluvních státech (Rakousku, Belgii, Dánsko, Francie, Německo, Nizozemsko, Norsko a Spojené království). Pravděpodobně pouze jeden smluvní stát kromě Bulharska takovou možnost výslovně zakazuje.

S ohledem na výše uvedené dospěl Soud k závěru, že článek 4 Úmluvy zakládá pozitivní závazek smluvních států umožnit obětem obchodování s lidmi požadovat od svých obchodníků náhradu ušlého výdělku. Tento závazek posiluje ochranu práv již zakotvených v citovaném článku s ohledem na současnou realitu a uvádí tuto ochranu do souladu se stále vyšším standardem požadovaným v této oblasti a se změněným společenským kontextem, v němž je nyní třeba tento článek uplatňovat.

3. Bylo zamítnutí nároku stěžovatelky na náhradu ušlého výdělku proti „pasákovi“ v rozporu s uvedeným pozitivním závazkem?

Zamítnutí nároku bulharské soudy odůvodnily tím, že stěžovatelka získala výdělek prostitucí v rozporu s trestním zákoníkem a dobrými mravy. Žádný orgán však nikdy neshledal, že by jednání stěžovatelky naplnilo všechny znaky skutkové podstaty trestného činu prostituce. Ústavní soud navíc příslušné ustanovení trestního zákoníku prohlásil za protiústavní, jelikož bylo založeno na zastaralých společenských postojích a společenských úvahách, které přetrvávaly z dob totalitního komunistického režimu. Uvedl, že současným trendem je dívat se na prostituci nikoli jako na zavrženíhodné jednání, ale jako na jednání osob, které jsou využívány jinými v rozporu s lidskými právy. Tvrzenou nezákonnost výdělku stěžovatelky není tedy možné akceptovat jako dostatečný důvod pro zamítnutí jejího nároku.

Pokud jde o druhý důvod zamítnutí nároku, dle Soudu je obtížné akceptovat, že by vrácení výdělku stěžovatelce ze strany obchodníka s lidmi bylo v Bulharsku považováno za urážku morálky bez ohledu na skutečnost, že byl výdělek získán prostitucí. Stížnost se přitom netýkala dobrovolné sexuální práce, ale vykořisťování za účelem nucené prostituce, což je dle Soudu neslučitelné s lidskou důstojností. Vzhledem k důrazu, který mezinárodní dokumenty kladou na práva obětí obchodování s lidmi, nelze připustit, aby pouhý odkaz na „nemorální“ charakter výdělku představoval dostatečné odůvodnění pro nesplnění uvedeného závazku. Nejen Soud, ale i bulharské orgány, přitom přikládají značný význam veřejné politice proti obchodování s lidmi a ochraně obětí. Stěžovatelka zároveň neměla jinou možnost, jak se odškodnění domoci.

4. Závěr

Soud uzavřel, že rozhodnutí zamítnout nárok stěžovatelky vůči „pasákovi“ z titulu ušlého výdělku nezajistilo spravedlivou rovnováhu mezi jejími právy podle článku 4 Úmluvy a zájmy společnosti, a to bez ohledu na prostor pro uvážení žalovaného státu.